

EL MESTRE DE L'ARQUEOLOGIA CATALANA A CUIXÀ

JAUME LLADÓ FONT

Puig i Cadafalch, el Mestre de l'Arqueologia catalana, no podia trobar un lloc millor que a l'Abadia de Sant Miquel de Cuixà, per tal de sintetitzar els seus estudis i recerques portats a terme durant la seva vida, no solament en terres catalanes, sinó que també en bona part dels països europeus.

És a través d'aquests darrers que volgué millor comprendre els orígens i l'evolució de l'arquitectura pre-romànica i romànica a Catalunya.

I és justament a Cuixà que hi trobava el compendi de llurs recerques, unes vegades anant-hi per llur propia voluntat i d'altres obligat per les circumstàncies adverses que es plantejaven massa sovint al nostre país. Allí hi trobava l'església de Sant Miquel que havia succeït als vestigis més modestos de l'Església de Sant Germà on Protasi hi havia acollit la comunitat de Sant Andreu d'Eixalada, a l'Alt Conflent, terrabastada per les aigües desenfrenades.

Fou l'Abat Gari que a l'any 975 havia consagrat l'església dedicada a l'arcàngel Miquel. Els arcs ultrapassats que guarneixen la nau cuixanenca amb llur testera, l'absis rectangular que s'obria àmpliament donant abric a l'ara on llurs «proscynems» conjuraven la seva procedència pagana vinguda del Capitoli narbonès, l'hi recordarien al Mestre, l'església de Marquet, la de Santa Maria d'Olèrdola, i al Rosselló, Sant Martí de Fenollar, i també el conjunt de les Esglésies de Sant Miquel i de Santa Maria de Sornia, a les Fenolledes.

L'aspecte del conjunt de Cuixà no oferia, en els temps que hi era acollit el Mestre, l'aspecte actual on la comunitat monserratina existent hi ha donat un gran impuls dignificador.

La volta de la nau era totalment esfondrada i els seus murs eren rosegats per l'humitat i els agents atmosfèrics. Adés que un seguit de construccions paràsites, la majoria en estat de ruïna, embolcallaven bona part del seu conjunt monumental.

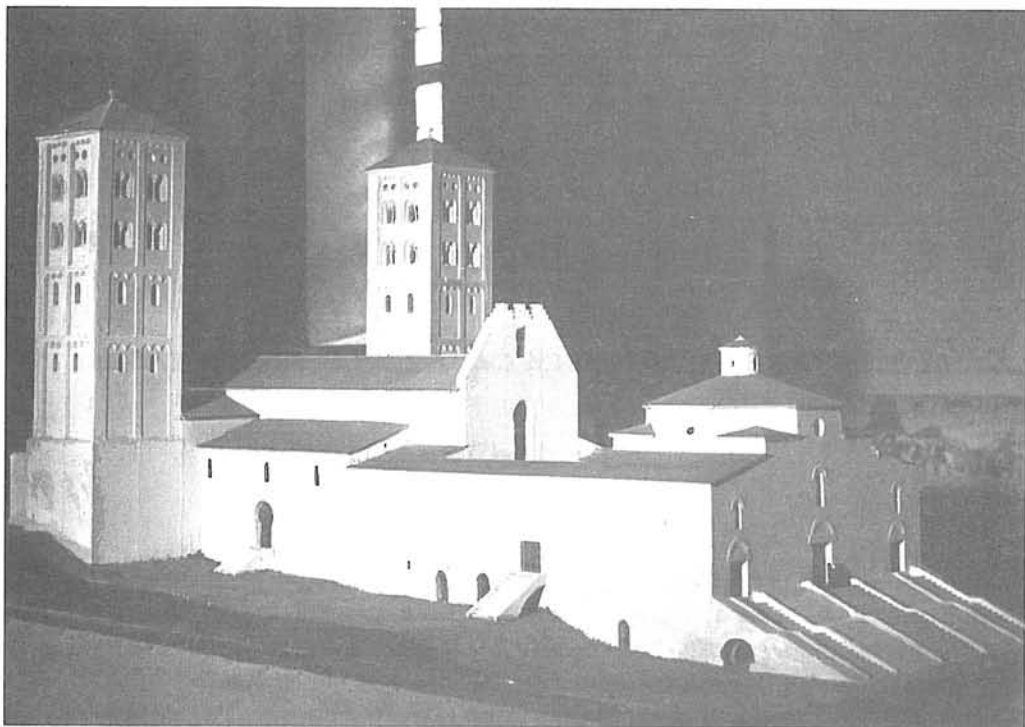

Fig. 1. Reconstitució de l'església de Sant Miquel i de les de la Trinitat i del Pessebre, en temps de l'Abat Oliba (Pere Ponsich, Pere Laoayne i Jaume Lladó).

Va ésser l'investigador Félix Hernández que a l'any 1932 va insistir indicant el caràcter mozàrab de l'arquitectura de Cuixà. Era una realitat que no havia passat desapercebuda per Puig i Cadafalch. L'asseveració de Félix Hernández el va esperonar per fer-hi una campanya d'estudis ben a fons de llur estructura.

Fou fet seguidament, en els anys 1933 i 1934, subvencionada per l'Institut Francès de Barcelona i pel mateix Institut d'Estudis Catalans, que hi va portar a terme treballs de recerca amb la collaboració del Professor Georges Gallard de Tolosa de Llenguadoc amb qui tenia una gran relació Puig i Cadafalch.

El resultat dels seus treballs de recerca, juntament amb els que hi aportà a partir de l'any 1936, obligat que fou de fugir dels vàndals iconoclastes que assolaren el nostre país, foren publicats en el seu treball *L'architecture mozarabe dans les Pyrénées Méditerranéennes: Saint Michel de Cuxà*.

Durant aquesta estada forçada un dels treballs que portà a terme, pacient i metòdic, fou el d'aixecar un plànol de tot el conjunt arquitectural de Cuixà, que donava una àmplia idea de la seva implantació.

Aquesta tasca fou complementada per la reconstitució ideal del procés de construcció del seu conjunt, mozàrab i lombard.

Fig. 2. Sant Miquel de Cuixà.

No va deixar d'interessar-se per els reduïts vestigis de decoració mural que encara romanien en certs indrets, i que més endavant, l'incompetència d'un arquitecte de l'Estat francès feia desaparèixer en bona part. Segurament que no l'hi haurien passat desapercebuts els grans carreus i altres elements treballats que foren reutilitzats per a la construcció de l'obra preromànica. Ells parlen d'una construcció molt anterior, on l'existència d'una vila romana no es podria considerar com una utopia.

L'indret on el Mestre va desplegar també una gran activitat fou en el conjunt de les Esglésies de La Trinitat i la del Pessebre, degudes a l'abat-bisbe Oliba. Aquesta empresa l'hi hauria recordat, anys enrera, on havia alliberat, mercès a llur iniciativa, els importants vestigis emporitans, coberts per la terra i el pedruscall.

De l'Església de La Trinitat solament en restava la seva planta, coberta per l'espai i la runa d'una construcció intrascendent. Actualment s'hi han començat els treballs de la seva reconstrucció, que donarà, amb la seva escala monumental, un aspecte de gran dignitat del que avui és desolant.

L'accés a l'església del Pessebre, coneguda també per la cripta, que abrigava la Verge, era totalment cobert per un dipòsit de runa i desferres fet al segle XVI. Llur espai era envaït, com també ho era el conjunt de les seves dependències que abrigaven els oratoris dels arcàngels Gabriel i Rafael.

Ja tenia referències el Mestre, malgrat la seva inaccessibilitat, de la dita cripta. Es pot llegir en la seva obra dedicada als orígens del primer art romànic, editada l'any 1932, «que un pilar central s'aixecava al centre de l'edifici i la volta que el cobreix és una volta anular».

Aquest notable conjunt del segle XI, que es troba incorporat al conjunt del segle X, simbolitza la continuïtat de l'art pre-romànic amb el romànic pròpiament dit, caracteritzat per les arcatures lombardes, tècnica que l'abat Oliba havia importat de Llombardia, durant els seus peregrinatges. Ell resumeix gràficament amb la seva evolució, materialment ben present, la deria del Mestre. És mercès a ell que tot el seu espai fou alliberat poguent admirar la seva notabilitat originada per la seva sobrietat.

Una altre tasca que portà a terme durant la seva estada forçada fou la localització d'un dels tres absis construïts també al segle XI i que es trobaven a la testera de la nau preromànica. Localitzat mitjançant una excavació avui es troba ell materialitzat en el sòl d'una dependència sense interès, causant de llur destrucció.

El Mestre, durant la seva estada a Cuixà, no deixà d'interessar-se per les seves rodalies. A l'Església de Santa Maria de Vernet dels Banys hi va acudir per fer-hi coneixença d'un element esculpit, de marbre, que suposadament formava part d'un pilar pre-romànic, sostinguent possiblement una ara.

Ens sembla que seria oportú, parlant del sojorn de Puig i Cadafalch en terres de Conflent, adés de llurs activitats de recerca, de l'aspecte humà, car ells foren molt entranyables a causa de les circumstàncies dels moments.

És a Cuixà on el Mestre hi havia acollit els Mestres Pau Casals i Pompeu Fabra, que s'interessaven pels seus treballs de recerca. Ells havien trobat a Prada de Conflent un lloc d'exili i de refugi, juntament amb Joan Alavedra, Josep Fors, Julià Gual, Francesc Pujols, Rafael Moragas, Lluís Meléndez, Antoni Alesà i Francesc Arnau entre altres. Tots ells retrovaben a Cuixà, a la falda del mític Canigó, el reconfort de l'esperit del Mestre que sabia fer de l'adversitat un instrument de pau de l'esperit i de treball.

Ell, amb Pau Casals, varen mantenir uns estrets lligams, com ho proven certs missatges dels quals n'havíem estat portadors.

Per finalitzar voldríem indicar que l'evocació de l'estada de Puig i Cadafalch a Cuixà hauria pogut ésser més enriquida si un lamentable fet no ho hagués impedit. És a l'ocasió de l'arribada d'un estol de monjos montserratins solidaris de l'Abat Dom Aureli Maria Escarré, postergat a l'exili, que la troballa no sé si dir providencial o simbòlica que vàrem fer, n'hauria donat més elements. Efectivament, tot un seguit de notes i apunts que vàrem identificar fetes del puny i de lletra del Mestre, aprofitant no importa quin espai de paper, va caure en les nostres mans... Tots ells, confiats a una certa persona, no han sigut retornats. Per raons d'ordre de temps material que en el moment de la troballa no poguérem realitzar, ignorem avui el seu contingut i interès.